

O‘QUVCHILARDA KREATIVLIK QOBILIYATINI SHAKLLANTIRISHNING PSIXOLOGIK USULLARI

Mirzaliyeva Saodat Raximjonovna

Toshkent viloyati Angren shahar MMTBga qarashli

23-umumta'lim maktabi amaliyotchi psixologi

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada o‘quvchilarda kreativlik qobiliyatini rivojlantirishning psixologik asoslari, samarali usullari hamda ta’lim jarayonida ijodiy fikrlashni shakllantirish yo‘llari yoritiladi. Shuningdek, o‘qituvchi va psixologning kreativlikni rivojlantirishdagi roli tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: kreativlik, ijodiy fikrlash, o‘quvchi, psixologiya, motivatsiya, ta’lim, qobiliyat.

KIRISH

Kreativlik — bu shaxsning yangi g‘oyalar yaratish, muammolarga noodatiy yechim topish va ijodiy fikrlash qobiliyatidir. O‘quvchilarda kreativlikni rivojlantirish zamonaviy ta’lim tizimining eng muhim vazifalaridan biri hisoblanadi.

O‘quvchilarda kreativlikni shakllantirish ularning aqliy rivojlanishi, mustaqil fikrlashi va kelajakdagi kasbiy muvaffaqiyatiga katta ta’sir ko‘rsatadi. Shu sababli bu jarayon psixologik jihatdan to‘g‘ri tashkil etilishi lozim.

Kreativlikni rivojlantirishning muhim psixologik usullaridan biri — erkin fikrlash muhitini yaratishdir. O‘quvchi o‘z fikrini erkin ifoda eta oladigan muhitda ijodiy salohiyati tez rivojlanadi.

Yana bir muhim usul — muammoli ta’lim metodlaridir. O‘quvchilarga tayyor javob bermasdan, ularni mustaqil fikrlashga undovchi savollar berish kreativlikni oshiradi. O‘yin va interaktiv usullar ham samarali hisoblanadi. Rolli o‘yinlar, brainstorming (fikrlar hujumi) va ijodiy topshiriqlar o‘quvchilarning tasavvurini kengaytiradi.

Motivatsiyani kuchaytirish ham muhim omil hisoblanadi. O‘quvchining ijodiy harakatlari rag‘batlantirilsa, u yanada faol bo‘ladi. Shuningdek, individual yondashuv kreativlikni rivojlantirishda muhim rol o‘ynaydi. Har bir o‘quvchining qobiliyati va qiziqishi hisobga olinishi kerak. Psixologik qo‘llab-quvvatlash ham zarur. O‘quvchining xatosini tanqid qilish emas, balki uni to‘g‘ri yo‘naltirish kreativ fikrlashni rivojlantiradi.

O‘qituvchi va psixologning ijodiy namuna ko‘rsatishi ham o‘quvchilarga kuchli ta’sir qiladi. Kattalarning ijodkorligi bolalarda motivatsiyani oshiradi.

Zamonaviy ta'limda texnologiyalardan foydalanish kreativlikni rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Raqamli platformalar, vizual vositalar va interaktiv dasturlar o'quvchilarning qiziqishini oshiradi hamda ularning ijodiy fikrlashini rag'batlantiradi. "Kreativlik" so'zi lotincha "creare" so'zidan olingan bo'lib, "yaratish" degan ma'noni anglatadi. Kreativlik — bu o'ziga xos, original va amaliy qiymatga ega g'oyalar majmuasidir.

Kreativlikni ijodga intilish, hayotga ijodiy yondashish, o'ziga tanqidiy nazar bilan qarash va doimiy tahlil qilish qobiliyati sifatida talqin etish mumkin. Zamonaviy psixologiya va pedagogika nuqtayi nazaridan o'qituvchining kreativligi uning fikrlashida, sezgisida, muloqotida va kasbiy faoliyatida namoyon bo'ladigan ijodiy yondashuv darajasi bilan belgilanadi. Kreativlik insonning mavjud bilim va ma'lumotlarni qayta ishlab, ularning yangi, original kombinatsiyalarini yaratish qobiliyatidir.

"Kreativlik otasi" sifatida tanilgan Pol Torrance kreativlikning to'rtta asosiy ko'nikmasini ajratib ko'rsatgan. Uning tadqiqotlariga ko'ra, ushbu ko'nikmalarni rivojlantirish va baholash mumkin:

- **Ravonlik** (fluency) — ko'plab g'oyalarni ilgari surish qobiliyati;
- **Moslashuvchanlik** (flexibility) — turli yo'nalishdagi g'oyalarni ishlab chiqish va o'zgartira olish qobiliyati;
- **O'ziga xoslik** (originality) — noodatiy, boshqalardan ajralib turuvchi g'oyalarni yaratish qobiliyati;
- **Yaratuvchanlik** (elaboration) — g'oyalarni rivojlantirish va boyitish qobiliyati.

Kreativ dars jarayonida ushbu ko'nikmalar o'zaro uyg'unlashadi. Masalan, yangi g'oyalar yaratish (o'ziga xoslik), ularni rivojlantirish (yaratuvchanlik) va boshqa g'oyalar bilan bog'lash (moslashuvchanlik) jarayonlari bir-biri bilan chambarchas bog'liq holda kechadi.

Xorijiy tadqiqotchilardan Patti Drapeau ham shaxsda kreativlikni rivojlantirishning asosiy yo'llarini ko'rsatib bergan. Unga ko'ra, kreativlikni samarali rivojlantirish quyidagi yo'nalishlarni o'z ichiga oladi:

- kreativ fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish;
- amaliy kreativ faoliyat ko'nikmalarini rivojlantirish;
- kreativ faoliyat jarayonlarini to'g'ri tashkil etish;
- yaratilgan kreativ mahsulotlardan samarali foydalanish.

Tadqiqotchilarning fikricha, ayniqsa o'qituvchining kreativligi muhim ahamiyatga ega, chunki u o'quvchilarni ijodiy fikrlashga undaydi va ularning ijodiy faoliyatini tashkil etishda muhim rol o'ynaydi. O'quv mashg'ulotlarining avvaldan rejalashtirilishidan voz kechish, bo'lajak pedagoglarda tanqidiy, kreativ tafakkurni

shakllantirish va rivojlantirish, ularni ijodiy fikrlash, yangi g'oyalarni o'ylab topishga majbur qilish ta'lim olishga bo'lgan munosabatni o'zgartirish, ularni yutuqlarga erishishga rag'batlantirishda asosiy omil bo'ladi. Kreativ fikrlashni baholash xalqaro dasturini rivojlantirish ta'lim siyosati va pedagogikasida ijobiy o'zgarishlarga sabab bo'lishi mumkin. Xalqaro PISA baholash dasturi bo'yicha olib boriladigan tadqiqotlardagi kreativ fikrlash yo'nalishining baholashi mutasaddilarga dalillarga asoslangan to'xtamga kelishda ko'maklashuvchi aniq, ishonchli va amalga oshirish mumkin bo'lgan baholash vositasini taqdim etadi. Natijalar, shuningdek, jamiyatda ushbu muhim ko'nikmani ta'lim orqali rivojlantirishning ahamiyati va usullari borasidagi bahslarga sabab bo'ladi. PISA xalqaro baholash dasturidagi ushbu faoliyat Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkilotining ijodiy fikrlashni rivojlantirish borasidagi yangi pedagogikani qo'llab-quvvatlashga qaratilgan boshqa bir loyihasi bilan bog'liqdir.

Kreativ fikrlashda ta'limning asosiy vazifasi o'quvchida jamiyatda muvaffaqiyatli hayot kechirishi uchun bugun va kelajakda kerak bo'ladigan ko'nikmalarni shakllantirishdir. Kreativ fikrlash bugungi yoshlar ega bo'lishi kerak bo'lgan muhim ko'nikma bo'lib, bu ko'nikma ularga doimiy tarzda va shiddat bilan o'zgarayotgan, oddiy savodxonlikdan tashqari yangilanayotgan davrga xos ko'nikmalarga ega kadrlarni talab etayotgan makonga moslashishga ko'maklashadi.

Umuman olganda, bugungi o'quvchi kelajakda hozir hatto mavjud bo'lmagan sohalarda ishlashi, yangi muammolarni yangi ko'nikmasini shakllantirish ularga tobora murakkablashayotgan mahalliy va global muammolarni noodatiy yondashuv orqali hal etish imkonini beradi. Maktabda kreativ fikrlashni rivojlantirishning ahamiyati faqatgina mehnat bozori bilan cheklanmaydi. Maktab yoshlar uchun o'z qobiliyat va ko'nikmalarini, shu jumladan ijodiy iste'dodlarini kashf etishda muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, kreativ fikrlash o'quvchilarning ta'lim olishini hodisalar, tajribalar va xatti-harakatlarni yangicha va shaxsan mazmunli usulda talqin etish orqali qo'llab-quvvatlaydi.

O'quvchining qiziquvchanligi ta'lim jarayonida qo'l keladi, ijodiy fikrlash shu tariqa o'zaro kelishuvchanlik vositasiga aylanadi, hattoki avvaldan belgilangan ta'lim maqsadlari kontekstida ham bu samara beradi. Maktabda o'quvchining motivatsiyasi va qiziqishini oshirish uchun, barcha o'quvchilarning ijodiy salohiyati va shijoatini hisobga oluvchi ta'limning yangi shakllari yo'lga qo'yilishi zarur. Bu ayniqsa ta'lim jarayoniga unchalik qiziqish bildirmayotgan o'quvchilarga yordam berishi mumkin va ular o'z fikrini ayta olishiga, salohiyatini ochishiga xizmat qiladi.

Boshqa ko'nikmalar kabi, kreativ fikrlash ham amaliy va yo'naltirilgan yondashuv orqali rivojlantirilishi mumkin. Ba'zi o'qituvchilarga o'quvchining kreativ fikrlashini rivojlantirish o'quv dasturidagi boshqa fanlar evaziga bo'layotgandek

ko‘rinadi. Aslida, o‘quvchilar barcha fanlarda kreativ fikrlashi mumkin. Kreativ fikrlash bilim berishga qaratilgan dars mobaynida ko‘r-ko‘rona yodlash o‘rniga tadqiqot va ixtironi qo‘llab-quvvatlaydigan yondashuvlar orqali rivojlantirilishi bilan alohida ahamiyatga ega.

O‘qituvchilar kreativ fikrlashni ajrata olishlari, bunday fikrlashga mos shartsharoitlarni bilishlari va o‘zlari ham o‘quvchilarga fikrlashda ko‘proq ijodiy yondashishga yordam bera olishni bilishlari kerak. Kreativ fikrlash qay tariqa vujudga kelishi borasidagi puxtaroq tasavvur, o‘z navbatida, o‘qituvchilarga ta‘lim jarayonida o‘quvchilarda ijodiy g‘oyalar bo‘lishi uchun muayyan vaqt talab etiladi. Kreativ fikrlash ko‘nikmalarini baholash isbotga tayangan dalillar asosida shakllantirilib, o‘quvchilar kompyuter platformasida qilayotgan, o‘qiyotgan va yaratayotgan narsalarni ko‘p jihatli malakalar bilan bog‘laydi.

Kreativlikni baholash - o‘quvchining qobiliyatlari haqidagi muayyan da‘volarni dalilga asoslangan fikrlash jarayonida tahlil etishdir. Umuman olganda, o‘quvchining baholashdagi vazifalarga javobi ushbu fikrlash jarayonida dalillar bilan ta‘minlaydi, psixometrik tahlil esa har bir da‘voni tahlil qilish uchun isbotning yetarli ekanligini belgilaydi. PISA baholash dasturidan kreativ fikrlashni baholashning asosiy doirasi sifatida foydalanish mumkin.

PISA dasturida 15 yoshli o‘quvchilar uchun tegishli kreativ fikrlash tavsifidan foydalanadi. PISA tadqiqotida kreativ fikrlash bilim sohasida original va samarali yechimlar, yutuqlar va tasavvurni ta‘sirchan ko‘rinishlarga olib ke ladigan g‘oyalarni ishlab chiqish, baholash va takomillashtirishda samarali ishtirok etish qobiliyati deb ta‘riflanadi. Ushbu tavsif o‘quvchilarning turfa kontekst va ta‘lim darajasida g‘oya berish amaliyotida samarali qatnashishni o‘rganishlari kerakligiga, g‘oyaning o‘ziga xosligi va munosibligini baholagan holda uning ustida mulohaza yuritishga va toki maromiga yetkazmaguncha g‘oyani takomillashtirishga urg‘u beradi. Bu tavsif ishlab chiqilayotganda, shuningdek, turli sohadagi mutaxassislar maslahati va kreativlik borasidagi keng adabiyot tahlilining natijalari ham inobatga olingan.

Kreativ fikrlash endigina shakllanayotgan talqin bo‘lib turgan bir paytda ancha keng hamda kreativlik tuzilmasi kuchli tadqiqotchilik an‘anasiga ega bo‘ladi. Demak, kreativlik – layoqat, jarayon va muhit o‘rtasidagi o‘zaro munosabat bo‘lib, u orqali shaxs yoki guruh ushbu ijtimoiy kontekst uchun ham yangi, ham foydali bo‘lgan salmoqli mahsulotni yaratishidir.

Ijodiy maqsadlarni ro‘yobga chiqarish kreativ fikrlashni taqozo etadi, lekin shu bilan birga aqliy salohiyat, soha borasidagi bilim va san‘atkorlik talanti kabi kengroq va maxsus ko‘nikma va qobiliyatlar ham zarur bo‘ladi. Masalan, san‘at durdonalari yoki texnologik kashfiyotlarni yaratish bilan bog‘liq buyuk ijodkorlikda kreativ fikrlashdan tashqari salmoqli talant, chuqur bilim, muayyan sohada tinimsiz mehnat hamda jamiyat tomonidan ushbu mahsulot qiymatga ega ekanligi haqidagi

e'tirof ham talab etiladi. Aksincha, kichik yoxud kundalik kreativlik (masalan, fotojurnalda rasmlarni mahorat bilan joylashtirish; oziq-ovqat qoldiqlaridan yangi taomni hosil qilish yoki ishxonadagi murakkab muammoga ijodiy yechim topish kabi) ijodiy fikrlashga qodir deyarli barcha insonlarga zarurdir.

Tug'ma talantning ahamiyatini kamaytirish hamda takomillashtirish mumkin bo'lgan shaxsning kreativ fikrlash qobiliyatiga ko'proq urg'u berish maqsadida PISA tadqiqoti kreativ fikrlash yo'nalishining baholashi mana shu kichik kreativlik bilan bog'liq vazifalarga asosiy e'tiborni qaratadi. Kreativ fikrlashning bu turi nafaqat insho yozish yoki rasm chizish kabi asosan ichki dunyoni aks ettirish talab qilinadigan ta'lim kontekstiga, balki g'oya berish masalalarini tahlil etish, jamiyatdagi muammolarni hal etishga aloqador bo'lgan kengroq sohalarga ham taalluqlidir.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, o'quvchilarda kreativlik qobiliyatini shakllantirish psixologik jihatdan to'g'ri yondashuvni talab qiladi. Erkin muhit, motivatsiya va qo'llab-quvvatlash orqali o'quvchilarning ijodiy salohiyatini rivojlantirish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi "2022-2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi PF-60-son Farmoni.
2. Maktabgacha ta'lim va tarbiyaning davlat standartini tasdiqlash to'g'risida"gi 802-son qarori. T. 2020 y.
3. Valiyeva F.R. To Develop Professional Training of Professional Education Specialists by Ensuring //International Journal of Trend in Scientific Research and Development (IJTSRD)
4. Special Issue on International Research Development and Scientific Excellence in Academic Life Available Online: www.ijtsrd.com e-ISSN: 2456 – 6470 2021/
5. ZIYO.NET